

Kukavica živi po vsi Evropi in po severni Afriki; skriva se po vrhah gosto obraščenih dreves, in prihaja od tod tudi v bližnje vrte z drevjem zasajene. Nikdar v lepem miru s sosednimi sestricami ne živi, ona je zelo prepirljiva kakor naši dopisúni po tujih časnikih; zatega voljo razdelé si kukavice lesovje v okrajne: v vsakem takem okrožju gospodarite dve kukavici, ona in on. V tem svojem okrožju se kaj pridno suče; celi božji dan leta sém ter tje, iskaje si hrane ali pa gleda po gnjezdih drugih ptic — zakaj? bomo kmali vidili.

Vsled svoje hrane kukavica zelo koristi; živi se večidel z gosencami. Najraje ima kosmate, katerih skoraj nobena druga ptica zobati noče.

Mesca avgusta zapusti kukavica naše kraje; malega travna pa zopet oznanuje glasni „ku-ku“ njeni prihod. Kuka pa le samec, ona in mladiči imajo drugačen, bolj tih glas.

Največa posebnost te ptice pa je, da si ne nareja sama gnjezda in tudi sama jajčec ne vali. V spomladi preletata in preiščeta on in ona vse koticke v gojzdu, najti si gnjezd malih ptičev, živečih se z mrčesi. Sosebno ljube so ji gnjezda penic, pastaric, tašic, stržkov in drugih. Ko je takih gnjezd našla, jame kukavica leči; na štiri ali šest dni zleže po en jajček, po velikosti enak jajcem grabčevim, po barvi pa so umazano-beli in rujavo-pisani. Te jajčke tedaj poklada v gnjezda gori omenjenih ptic, ter v gnjezdu najdene saj deloma izmeče. To menda stori, ko ptice na gnjezdu ni, zakaj vse te male ptičice kukavico jako sovražijo in skušajo jo pregnati, ako jo vidijo priti. Mnogokrat položi kukavica jajce v gnjezdo, napravljeno v luknji drevesni.

Za malo časa izvali se kukavica z drugimi svojimi po poli brati vred. Hudi dnevi pridejo zdaj za prave sinke valeče ptičice. Mlada kukavica veliko hitreje raste, kot sosedje njeni v gnjezdu, vedno zijá in upije, vedno hoče hrane — komaj jo moreta rednika nasititi med tem ko lastni mladiči stradajo. Večidel mlada kukavica še tudi kaj neusmiljeno povrača velike dobrote svojih rednikov, s tem namreč, da mnogokrat svoje po poli bratce iz gnjezda pomeče, da morajo revčki poginiti. Pa tudi to neusmiljeno početje ne ugasne ljubezni starke do rejenca; donaša mu hrane še potem, ko že izleti, dokler si je še sam ne more iskati. Tako morajo ptice kukavici tlako delati, izrejati ji njene mlade, med tem ko njih lastni večidel poginejo.

Pred nekaj leti zapazila sta že pozno v jeseni dva lovca pastarico, ki je kaj marljivo hrane si iskala. Čudno se jima je dozdevalo, kaj da ta pastarica tû počne, med tem, ko so vse druge njene sestrice že davnej v gorkeje kraje odletele. Ona dva jameta bolj natanko ptičico opazovati. Vsakokrat, ko je kaj vjela, vidita jo na bližnje drevo odleteti pa zopet kmalo po novo hrano se vrniti. Lovca ogledajoča drevo zagledata ptičjo glavico, molečo iz neke votline drevesne. Po velikosti soditi to ni bila pastarica. Ti ptiči donašala je skrbna pastarica jedi. Prepričati se, kaj da more pač to biti, splezata lovca na drevo; tû najdeta ptico, zaprto v mali votlini, le glavo in vrat je zamogla vèn stegniti. Eden lovcov jame krog razpoke les odrezavati, da bi osvobodil revno jetnico. Med tem delom je pastarica zelo plašna in z velikim strahom drevo obletavala. Luknja je zdaj dovolj velika; eden lovcov seže notri in prinese — kukavico, še ne popolnoma izrašeno. Kukavica vložila je tedaj v to malo votlino, v gnjezdo pastarico, svoj jajček; mlada kukavica je rastla in zdaj o joj! jej je bila luknja premajhna, ona ni mogla več vèn. Pastarica je zmiraj skrbno redila svojega rejenčka, in spolnovala tako zvesto zakon nature, ki naklada materam reje mladih, — spolnovala je to dolžnost tako zvesto, da je ona sama še zaostala v naših krajih, med tem, ko so njene sestrice popotvale v daljne gorkeje dežele.

Po ljudski vraži je kukavica ptica prerokinja. Ko jo prvokrat v mladem letu čuješ, poslušaj, kolikokrat bode za-

kukala; kolikokrat se bo to zgodilo, toliko let ti bo živeti. Kukavica pride v spomladi v naše kraje, in ker takrat zemlja začne spet roditi, postala je kukavica med našim narodom tudi simbol obilnosti in sreče: če imaš takrat, ko jo v spomladi prvokrat slišiš, dnarja v žepu, manjkalo ti ga ne bo tisto leto nikoli (— če ga boš imel). A. Zup.

Mravlja, vremensk prerok.

Učeni francozki natoroznanec dr. Ebrand je več let zapazoval mravlje in njih potovanje iz mravljišča in pa nazaj. Z obilnih skušinj je posnel te-le opazke:

Kadar velika množica mravelj se povrača v mravljišče, kadar luknje njegove niso zaprte, pomeni to, da pride ploha za kratek čas.

Kadar so zgornje luknje mravljišča o lepem vremenu, ko so se mravlje že domú povrnila, ali se ravno domú povračajo, zaprte, je to znamenje, da bo kmali zlo deževalo.

Kadar so luknje gori na vrhu in na stranéh mravljišča zaprte, mravlje pa vendar iz spodnjih lukinj lezejo, je to sicer znamenje, da bo deževalo, pa še le v kakih 4 ali 6 urah.

Kadar se mravlje zbirajo na vrhu mravljišča, je to poleti in v jeseni znamenje, da bo kmali dež; — pozimi in v začetku spomladi pa ne veljá to.

Kadar so luknje mravljišča, v katerem stanujejo rudečkaste mravlje, zjutraj ali podnevi, ko je deževati nehalo, zaprte, je to gotovo znamenje, da bo deževalo še naprej.

Govori v državnem zboru *)

o narodnih zadevah slovanskih v seji 14. in 17. maja l. l.

(Govori g. Černe-ta, g. dr. Toman-a, g. škofa Litvinoviča, g. Deschmanna in g. ministra Lasserja.)

Govor gosp. Černeta, poslanca goriškega.

„Predlog ta, ki ga je gosp. poslanec Tašek ravnokar bral in za kterege se je oglasilo manjše število gospodov v finančni odbor izvoljenih, res je pravičen in se drži pravil vse hvale vrednih, toda ker meri samo na to, da bi se za severne kraljestva in dežele po enaki meri skrbelo, in ker se tedaj južnih kraljestev in dežel, namreč: Dalmacije, Primorja, Kranjskega, Korotana in Štajarja, ki imajo slovansko ljudstvo, čisto ne spominja, zato je enostransko in nepopolno. Mislim torej, da spolnem svojo dolžnost, če ga nadomestim s tem le sploh govorečim, za vse dežele pravičnim nasvetom, namreč:

Visoka zbornica naj izreče, da pričakuje od vlade, da bo ona o prihodnjih prilikah za dosego enacega ravnanja z vsemi v manjšem državnem zboru zastopanimi kraljestvi in deželami primérno število služb pri najvišji sodni izročila takim možem, ki so razun družih za to potrebnih lastnosti v teh deželah služili in kateri dotične deželne jezike znajo.

Sedaj mi je razložiti vzroke, na ktere se opira moj nasvèt, in pri ti priliki mi bode ob enem dopuščeno odriniti nek star oseben dolg, s katerim sem samo zato toliko časa zastajal, ker mi popred ni kazalo v zbornici govoriti o tej reči, dokler so se pretresale čisto druge stvari. Prezvišenemu gosp. ministru Lasser-ju je bilo namreč dopadlo takrat, ko smo v ti zbornici govorili o svobodi v izbiranju in razkladanju naukov, po mojem tadanjem govoru pozvati me: naj povem tiste djanja in dogodke, iz katerih se vidi, da uradniki (cesarski postav-

*) Ker „Novice“ donašajo vselej govore, ki to reč zadevajo, popolnoma po stenografičnih spisih, podajo danes tudi gori napisanih 5, o katerih so v obče že v poslednjem listu govorile.

ljenci) v Primorju z ondotnim slovanskim ljudstvom delajo kakor s heloti ali sužniki.

V tistem govoru sem poglavitno tožil zoper to, da se slovenski jezik iz šol in cesarskih kancelij povsod in zmer odganja, kar bi se po mojih mislih celó pod pametnim absolutizmom ali samovladstvom nikakor ne smelo goditi in kar po nobeni ceni ne more ostati, kakor hitro nastopi ustavno vladanje, to je, tako vladanje, ki se ravná po željah ljudstva.

Nakanil sem bil takrat popisati velike napake in škodljive nasledke, ki prihajajo iz tega popolnega zanemarjanja slovenščine gledé na omiko in telesno blago slovenskega ljudstva, kakor tudi gledé na tiste namene, ki jih hočejo cesarske gosposke in zlasti sodnije doseči. Vse, kar sem takrat djanskega povedal, vsemu svetu je znano in očitno in se tajiti ne dá, znano mora biti tudi visokemu ministerstvu; torej ne more nihče pričakovati od mene, da bom tukaj našteval posamne primerljeje in dogodke, kar bi bilo neprilčno in ne bi imelo konca ne kraja, in to tem manj, ker sem samo Bogu in vesti svoji dolžan odgovor za besede, ki sem jih vpričo visokega državnega zbora tako rekoč pred vsem svetom, kakor me veže dolžnost in kakor sem prepričan, govoril na korist celega cesarstva in pa tistega naroda, ktereга sin sem.

Da bi pa vendar vsem tistim, ki jim je za resnico mar, ki pa ne vedó, kaka je v resnici po moji domovini, to reč pojasnil in ob enem svoj današnji predlog zastran najviše sodnije dotrdil, naj mi bo dopuščeno, ob kratkem tú razložiti, kaka navada veljá pri nas Slovencih, kar se tiče cesarskih služabnikov in postavljenecov in pa gledé šolstva. Kar bom govoril, ne meri ne zoper stan uradnikov in učiteljev sploh niti zoper posamne osebe izmed njih in kar bom izgovoril graje, veljá samo dosedanji rabi in navadi.

Slovenci stanujejo po kraljestvu ilirskem (namreč na Kranjskem, Koroškem in Primorskem), na južnem Štajarskem in še po nekih predelih lombardsko-beneškega in ogerskega kraljestva, ter jih je vseh kaki poldrugí milijon duš, ki živé zdržema in vsi skup, ne ločeni po kakem tujem vmes ležečem ljudstvu, proti jugu in solnčnemu izhodu naslonjeni na sorodne Hrvate in na severju v dotiki z Nemci, na zahodu pa z Lahi.

Do leta 1848 so bili Slovenci v kraljestvu ilirskem, kar se tiče sodnijske razdelitve, s Štajarci vred pod celovško nadsodnijo ali apelacijo. Po današnji razdelitvi pa so oni silno razdrobljeni. Če namreč tudi čisto molčimo od unih, ki živé v lombardsko-beneškem kraljestvu in na Ogorskem, nahajamo Slovence pod štirimi političnimi poglavarstvi, namreč pod štajarskim, kranjskim, koroškim in primorskim in morajo celó pri šest različnih zborih iskati in čakati zastopanja ali zagovora, namreč pri štajarskem, koroškem, kranjskem, goriškem, tržaškem in istrskem zboru, v sodnji zadevi pa so vsi pod tržaško in pod graško deželno nadsodnijo.

V vseh teh deželah in krajih, bodi si na vaséh in trgih, bodi si v mestih, ni je menda ne ene više ali niže službe pri sameznih ali pri zbornih gosposkah, ktera bi se dala opravljati dobro in kakor gré brez znanja slovenskega jezika, in vendar je zlasti v Primorju, pa tudi na Štajarskem in Koroškem težko najti eno gosposko, pri kateri ne bi služili vsaj nekteri če ne mnogi uradniki, ki ne znajo ziniti po slovensko, ki jim ni dano s Slovenci, ki prihajajo pred nje, naravnost in brez srednika pomeniti se in reči opravljati in ta neugodna primera je za slovensko ljudstvo toliko neugodnejša, kolikor viša je služba, torej najhujša pri deželnih poglavarstvih in nadsodnijah.

Za vse pismene opravila in za notranjo službo pa, če ravno se je oznanilo, da imajo vsi narodi enake pravice, čeravno se je tolikokrat prosilo in moledvalo, in čeravno je slovenski jezik popolnoma dober za to, veljá vendar še

zmer nemški in ozirno v Primorju laški jezik za edini opravični ali službeni jezik, dokler jezik naroda, jezik slovenski, pred vratmi čaka. Službe cesarske pa se sosebno na Primorskem dajejo Lahom iz lombardsko-beneškega kraljestva in južnega Tirola in pa Nemcom. Nemci se v prvih letih svoje službe nauče laškega, če ga popred še ne znajo, slovenščine pa ne znajo in se je tudi ne naučé, in ravno njih čakajo najviše, najboljše, najtolstejše in najlahkejše službe. Lahov pa in zlasti v Primorju nerojenih je med uradniki ondi toliko, da niso samo posedli skorej vse službe po mestih, ampak da se skoraj pri vsaki gosposki tudi zunaj mest nahaja po kateri. Ne meni ne drugim pa ni mar naučiti se slovenščine, če bi služili tudi v krajih, kjer zunaj Slovincov živa duša ne prebiva. Domači, to je, med primorskimi Slovenci rojeni uradniki pa se postavljajo posebno v službe na kmetih, češ, da se lahko pečajo s slovenskim ljudstvom, in kadar gré po tem za kako višo službo, puščajo se oni ravno zato v nemar, ker so, če tudi znajo tri jezike, potrebniji na deželi, kjer je med slovenskim ljudstvom pomešano manj drugojezičnih, in tako prihaja nazadnje čez več let, ko osivé in se jih tako rekoč dolga navada službovanja pri politično-sodnih gosposkah prime kakor železna srajca, da se pravi od njih, da oni niso več dobri za svetovavce in za više službe, ktere toraj pripadajo unim, večidel tujcom, manj jezikov govorečim; zavolj česar pač smejo ti domači po svetem pismu tožiti: *Non est bonum sumere panem filiorum et dare alienis*. Za to in odtod biva, da zlasti v Primorju pri deželnem poglavarstvu, pri viši sodnii, pri vseh zbornih gosposkah, pri tržaški državni nadpravdnii, še četrti, da! še peti, tudi šesti del uradnikov ne more s Slovanom naravnost kakor si že bodi pogovoriti se in da se celó pri 29 primorskih okrajnih (kantonskih) gosposkah povsod dobivajo uradniki perovodniki, ki besedice slovenske ne razumejo in s Slovenci brez srednika govoriti ne morejo in vendar ste od teh 29 okrajnih gosposk samo dve take, da imate edino z laškim ljudstvom opraviti, samo enajst jih je v okrajih, kjer so Lahi in Slovenci, šestnajst pa jih je med čisto slovenskim ljudstvom. Kar se pa tiče nižih služabnikov in pisarjev teh gosposk, tudi na to stran ni dosti boljšega povedati.

Da bi Vam, gospodje, povedal samo en primer v ti reči, Vam hočem naznaniti, da tik moje domačije je okrajna gosposka, postavljena nad ljudstvom 30.000 duš, od katerih je 20.000, namreč dve tretjini Slovincov, ki ima 5 ali 6 takih uradnikov perovodnikov, da ne znajo slovenskega jezika.

Enake razmerja so tudi na Štajarskem in južnem Koroškem, kjer, da celó molčimo od poglavarstva in deželne nadsodnije v Gradcu, sosebno po mestih, v Marburgu, Celju, Ptujju, Celovcu itd. je službo dobilo in še dobiva dokaj taci, ki ne znajo slovenskega jezika, pa ne zato, ker morda pripravnih mož ne bi bilo, ampak zgolj za to, ker se na slovensko narodnost gledati neče ter neče; edina krajnska dežela, mislim, na to stran nima ravno toliko vzroka pritožiti se.

Prehajaje na šole hočem omeniti le nekaj malega. Znano je, da do leta 1848 se še slovenski jezik ni učil, nikar da bi se bil kak drug nauk po slovensko razkladal. Po novi osnovi šol in učenja je bilo sicer zapovedano na gimnazijah slovensko slovnico učiti, toda gospodje ravnavci se dosti ne menijo za ta nauk, in kdor hoče, da bi mu se odpustil, to kaj lahko izprosi, in živa želja vse dežele, da bi se saj kaka dva nauka po slovensko razlagala, da bi se učenci vadili čednega govorjenja in da bi iz njih postali o svojem času pripravní, slovenski jezik gladko govoreči uradniki in sodniki, ni bila izpolnjena kratko nikar, marveč, če bi bil kak učitelj na to stran zinil, da ga je volja delati tako, kakor dežela želi, jako bi se bil zameril, še kazni ne bi bil odšel.

V tem, ko izvrstni slovenski učitelji zunaj slovenske

zemlje služijo, ali iz ogrskih dežel odpravljani po službi gledajo, postavljeno je na gimnazijah slovenske dežele, zlasti na takih, kjer ne učé samo duhovni redovniki, mnogo učencov, šolskih svetovavcov in ravnavcov, ki besedice slovenske ne umejo in katerim še celó ni mogoče pogovoriti se s slovenskimi starši svojih učencov. To je gola, čista resnica, takošne so djanske, očitne okoliščine med Slovenci. Po imenu pa ne morem naštevati tega in unega, vsaj to, kar sem omenil, mora vladi biti znano, tudi je vendar le mogoče, da je bil ta ali uni brez svoje prošnje odzgori postavljen na mesto, za katero ni.

Težko pa bi bilo povedati, ktera je od teh dveh reči vzrok, ktera pa nasledek ali učinek, namreč da se, kakor sem razložil, slovenski jezik iz šol in pisarnic odriva in pa da se na Slovenskem postavljajo učitelji in uradniki, ki slovensko ne znajo.

Po vsakem ste te dve reči v tako tesni dotiki med sabo, da ena na drugo dela in moč ima; šola namreč, ko neče vpeljati slovenščine za učni jezik, rada se izgovarja s tem, da ni treba učencov učiti po slovensko, ker pri cesarskih gosposkah, kjer bodo oni enkrat službe iskali, samo nemški ali pa laški jezik kraljuje; nasproti se pa cesarske gosposke po nesrečnem kolobarju „circulus vitiosus“ imenovanem opirajo ravno na to, da ni dobiti uradnikov in pisarjev, ki bi slovensko znali; z eno besedo, šola in pisarnica, ali da bolje rečem: šolski svetovavci, ravnanci, uradniki in predsedniki sodnij trdijo s tem posredoma, da slovenski narod je na svetu zavolj njih, da slovenski narod se mora ravnati po njih, ko bi ravno nasprotno veljati imelo, ker ondi jedó slovenski kruhek, ker se plačujejo oni s slovenskimi, če tudi cesarsko-avstrijskimi dnarji.

Iz vsega tega je očitno in nad vse gotovo, da je žalostna resnica, kar sem govoril od zanemarjanja slovenskega jezika v šolah in pisarnicah, da kakor je podoba, to zanemarjanje bi trpelo do sodnega dneva in da, kakor se vidi, visoko ministerstvo brez ozira na pravilo enacih pravic med narodi, ktero je Nj. c. k. apostoljsko veličanstvo presvetli Cesar slovesno razglasil, ni namenilo v tej reči slovenskemu ljudstvu pomagati kakor bi umno in pravično bilo; ker drugače bi se sl. ministerstvo, ko je šlo za odgovor na moje vprašanje (na mojo interpelacijo), — pomislivši na malo ne 20.000 podpisov, ki jih znana prošnja ali peticija na sebi ima iz vseh krajev in vrst slovenskega ljudstva, in gledé na vprašanje od 23 narodnih zastopnikov zastavljeno, — ne bilo obrnilo na uradnike za kake pojasnila in sporočila, od katerih se je lahko naprej vedilo, kake... (Govornik preneha nekoliko).

Predsednik: Ali bi gosp. govornik ne hotli vendar ostati pri stroških pravosodnega ministerstva?

Poslanec Černe: Po mojih mislih gré, kar govorim, k temu in k odgovoru gosp. ministra na moje vprašanje. (Na levi strani se začne neko gibanje in sliši se glas: Pa vsaj ne k najviši sodnii!)

Predsednik: Kakor jez menim, k najviši sodnii se to ne prilega. V oddelku za bogočastje in šolstvo bilo bi priličneje. (Govornik še le ne povzame besede). Prosim, hotel sem samo to opomniti.

Poslanec Černe (govori na dalje): Ker sicer bi ministerstvo, pripravljaje odgovor na moje vprašanje, bilo uradnikom postavilo dôbo, v kateri se jim je naučiti jezika tistega naroda, med katerim služijo, kakor je visoko ministerstvo samo ukazalo ravno to za Moravsko in Galicijo vzhodno, kakor se je to na Ogrskem in Hrvaškem ni davno tega zgodilo, in kakor se je celó v Ilirii, ko je bila pod francozko oblastjo, zgodilo gledé na francozki jezik, kar očitno izpričuje, da to ni nikak zadržek, kateri bi se pomagati ne dal; ker sicer bi visoko ministerstvo drugega dela mojega vprašanja, ki meri na primerno razdeljenje službenih mest, ne bilo pustilo brez vsega odgovora.....

Prosim gospode, da bi mi ne segali v besedo; če ni dopuščeno kakor kdo želi, se vé da treba mi bo sestiti in molčati. (Po kratkem prenehleju)..... ker sicer bi visoko ministerstvo drugega dela moje poprašbe ne bilo pustilo celó brez odgovora, marveč bi bilo službe primérno razdelilo, pri tem porabilo tudi kake iz Ogrskega in Hrvaškega nazaj poklicane uradnike, ki sedaj brez dela plačo vlečejo, in tako napravilo, da bi pri vseh službah bili uradniki, ki narodni jezik znajo, in da bi tako bilo izpolnjeno, kar postava zahteva in kar ljudstvo po vsi pravici pričakuje.

Potem, ko gosposke, ki v slovenskih deželah službo opravljajo (bilo jih je poprašanih 105, in med njimi je samo 5 slovenski jezik zagovarjalo), v svojih sporočilih na ministerstvo proti vpeljanju slovenščine niso mogle povedati zdravega in trdnega vzroka, poprijele so se teh le izgovorov. Rekle so prvič, da bi pravica ne bila varna, če se začne po kancelijah slovenski pisati, — rekle so drugič, da bi s tem pravosodje zastajalo, — tretjič, da slovenski jezik ima Bog vé koliko narečij ali posebnih govoric, in četrtič, da slovensko ljudstvo samo ne čuti take potrebe in ne želi vpeljanja slovenščine v kancelije.

Dolžnost mi je, ravno omenjene izgovore gosposk ali teh uradnikov nekoliko posvetiti z lučjo zdravega razuma in prevdariti jih po danih postavah, da se bo vidilo, kakošni so, in da uradnikom odprem oči, o neveljavnosti tistih pomočkov, s katerimi so doslej dolgo, pač predolgo zatiranje in pridrževanje ene izmed najsvetejših pravic slovenskega naroda opravičevati, v resnici pa nič opravičili niso.

Začnimo tedaj z izgovorom, da slovenščina bi utegnila pravice v nevarnost pripravljati.

Kakor je sploh znano, pišejo se v cesarskih pisarnicah največ kupne in prodajne pogodbe, ženitne pogodbe in oporoke (testamenti), in pa še sodnijski zapisniki ali protokoli, bodi si v političnih, bodi v civilnih ali kazenskih rečeh, vse te pisanja se najpred po slovensko prevdarjajo, pretresajo in načrtujejo, potem pa — po nemško ali po laško pišejo, kar se zapiše, to se po tem spet mora iz nemškega ali laškega v slovenski jezik prestaviti in pretolmačiti, da se spet zaslišijo udeleženi ljudje, če imajo kaj popraviti in bolj razjasniti in še le potem se — napisano sklene in podpiše. Vsak mora spoznati, da utegnijo pri tem ravnanju, pri tem dvojnem tolmačenju in prestavljanju pravice priti že v veliko nevarnost tudi ondi, kjer dotični uradnik slovenski jezik popolnoma zná, in kam še le ondi, kjer ni taka, kjer tedaj uradnik ne zná slovensko, kar je priznано v ministrovem odgovoru, da se ravno po velikem delu pri slovenskem ljudstvu nahaja.

Ne smejo se torej gosposke, ne smejo se uradniki nanašati na varnost pravic in zato upirati se vpeljanju slovenskega jezika, ker bi po njem pravice mogle priti v nevarnost, marveč slovensko ljudstvo sme nasproti po vsi pravici zahtevati to vpeljanje jezika ravno zavolj večje varnosti pravic.

Kar se pa tiče zamud in zahtevanja v pravosodnih opravilih, hočem tû iz tisoč primerljejev, kakor se dan na dan godé, povedati samo enega, ki bo tudi ta člen kakor je treba, pojasnil.

Primeri se nekemu Slovencu, prijatlu mojemu, ki po navadi nemški jezik rabi in nemškega pravdosrednika ima, da mora pri sosedni okrajni sodnii podati neke vloge, tožbe in prošnje za izvršbo ali eksekucijo ter reče svojemu nemškemu pravdosredniku, da mu jih naredí. Podá jih; toda zavrnejo mu jih s tem, da ondi ni nemški, temuč da je laški jezik uraden (kancelijsk). Moj prijatelj se začudi temu ter se pritoži naprej, toda tržaška viša sodnija je potrdila sklep prve sodnije. Odloki prve sodnije so bili izdani 9. in 10. decembra 1856 pod št. 7931, 7932, 7933, in sklep više sodnije pa je od 10. febr. 1857 pod št. 173. Ni mu bilo toraj drugo kakor popustiti nemškega in iskati si laškega pomočnika. Moral je v drugo plačati za delo,

štemplje, pot, trpeti zamudo časa in ob enem zamudo v tem opravilu za ljubo vzeti. Malo potem je ravno ta prijatelj moj moral neke vloge podati pri drugi tudi bližnji okrajni sodni, ter jih je dal po novem laškem pravdosredniku napraviti, al zavrnilo so mu jih s tem, da ondi ne vlada laški, ampak nemški službeni jezik. Tù se je ponovilo, vse kar sem pred omenil, zapustivši laškega je moral poiskati spet nemškega pravdosrednika, vdrugič stroške za delo, štemplje, poti plačati in pa še zamudo časa in v svojih opravilih za ljubo vzeti.

Ni treba, menim, daljšega razkladanja, da se prepričamo, da uradniki ali gosposke nimajo prav, če se vpeljanju slovenščine ustavljajo iz ozira na to, da ne bi pravosodne opravila zastajale, marveč da one nasproti ravno po rabi drugih jezikov zastajajo.

Še se je reklo, da slovenski jezik ima nek veliko narečij, to je, da v vsakem kraju drugači govoré. Pač se je čuditi, kako je mogoče, da so to, za kar se popred ni vedilo, našli ravno tisti uradniki, od katerih se je spoznalo, da slovenskega jezika ne razumejo in kateri tedaj kratko nkar ne morejo soditi: ali so kje sploh in kake so narečja.

Kar sem opomnil, samo je že zadosti in kaže, da ta dokaz nima nič v sebi; vendar pomislimo še eno. Uradniki se predstavljajo pogostoma iz enega v drug kraj in čeravno je njihovo znanje slovenskega jezika pičlo, vendar morejo z njim shajati v službi povsod, kar ne bi bilo mogoče, da so res različne narečja v slovenščini in sicer tako različne, da bi se ljudje raznih slovenskih krajev drug drugega ne razumeli. Ta izgovor tedaj tudi ne velja in une gosposke se ga po pravem ne morejo poprijemati.

Bodi mi zadnjič dopuščeno, v misel vzeti še četrti izgovor, namreč, da ljudstvo samo te potrebe ne čuti.

Človek ne more zapopasti, kako je to mogoče, reči vpričo že večkrat omenjene, z 20.000 podpisi opravljene prošnje, in vpričo moje popraše (interpelacije) podpisane od 23 narodnih zastopnikov ali poslancev, izmed katerih je bilo izvoljeno sedem v ravno teh slovenskih deželah, kateri namestujejo ljudstvo od najmanj 700.000 duš, in kateri v ustavni državi imajo sami in edini pravico razodevati želje ljudstva, pravim, kako je mogoče pri vsem tem še trditi, da slovensko ljudstvo na to stran nikake potrebe in želje nima.

Po tem takem se slovenskemu ljudstvu še celó človeška natora, človeške potrebe in lastnosti odrekujejo. Reče se, da žejni ne potrebuje pitja, da lačni ne potrebuje jedi; al se pa mar ta potreba zato taji, da bi se s tem slovenski narod napotil na misel, na tak sklep ter bi v ti reči posnemal izgled, ki je bil dan na Ogrskem in Hrvaškem, odkodar so vse tuje in národnega jezika neznaajoče uradnike ob kratkem odpravili, iz dežele poslali (Oho! — nepokojno gibanje), to menda vendar ne!

Tako, gospodje moji, godí se sploh v slovenskih deželah. Hočem li razložiti hude nasledke tega? bilo bi težko delo popisati vse, toraj bom le nekaj malega povedal.

Nasledki ti, kakor mora vsak previdni brž spoznati, jako so žalostni za znanje, za omiko in premožnost slovenskega ljudstva; zakaj šole in celó očitno življenje puščajo ga brez vse dobrotne dotike in spodbude, kakor bi jih ne bilo; nasledki ti so neznano škodljivi gledé na telesni blagor in na premoženje, kakor tudi kar se tiče narodnih, moralnih in dušnih zadev.

Škoda gledé na telesni blagor se vidi zlasti v tem, da narod čedalje bolj boža in siromaši in to je nasledek dose-danje rabe, ki se podaja iz nje sam po sebi. Kajti, če res ta velja, kdor kaj zná, če je res „znanje moč“, morajo pač Slovenci svojim sosedom, Lahom in Nemcom nasproti, katerim se na vsako stran bolje godí in kateri so potem prišli na višo stopnjo omike, brez vse moči biti; se vé da ne govorim tukaj od tiste male pešice Slovincov, ki so si v tujem jeziku vsakoršno znanje zadobili. Kjer koli bo Slo-

venec z imeovanimi sosedi opraviti imel, manj bo imel dobička kakor oni. To se vidi zlasti v Istri, kjer ne samo premoženje, ampak tudi zemljišče iz slovenskih v laške roke prehaja in kjer se celó ljudstvo čedalje bolj potalijančuje. Vprašaj ondi mladega Slovenca, kateri jezik govori; odgovoril ti bo, da slovenski ali ilirski. Reci mu pa dalje: „Tedaj si Ilir ali Slovenec?“ „Ne — odvrne ti — jez sem Italijan!“

Taka je, kar se tiče narodnosti.

Škoda dosedanje rabe pri Slovincih gledé na notranje, na dušne lastnosti ljudstva lahko vsak sam sprevidi, če pomisli na to, kar se je v ti visoki zbornici slišalo in govorilo, in kar se je drugod bralo. (Nepokoj in hrup med poslanci ne neha.) Kako bi človek mogel drugači zapopasti obnašanje ljubljanskega kneza in škofa, od kterege je visoko ministerstvo posnelo te besede, „da slovenske šolske bukve so take, da slovenščina sama je taka, da se po slovensko ne morejo učiti drugi nauki kakor k večemu morebiti kršanski nauk“ — kako, pravim, bi bil sicer mogel ljubljanski knez in škof tako govoriti in s tem pozabiti slovenski narod, kterege sin je, in kterege prvi branitelj bi imel on biti, v tistem času, ko se poganjajo ogerski kardinal Scitovsky za ogerski narod, hrvaški škof Štrossmajer za hrvaški, slovaški škof Mojzes za slovaški narod, rusinski škof Litvinovič za rusinski, česki škof Jirsik za česki narod; v tistem času, ko vsi avstrijski narodi svojo duhovščino na čelu imajo; ali kako bi se sicer moglo zapopasti in razjasniti, da je tržaški gospod škof v ravno pretečenem postnem času svoj pastirski list samo v laškem jeziku izdal, ne vprašaje za to, ali ga bo veči del njegove čede, ali ga bodo namreč Slovenci tudi razumeli ali ne, kateri lahko po vsi pravici vprašajo, če njih viši pastir more reči sam od sebe: Jez sem dober pastir, razumem svoje ovce in ovce moje razumejo mene?

Al kako bi si človek pojasnil in razložil to, da visoko ministerstvo neče spoznati, da je slovenski jezik popolnoma dober in pripraven za šole in za pisarniško rabo, da neče tega spoznati, čeravno vé, da je od države izdanih pisem, ki imajo tudi slovensko besedo na sebi, ne na tisoče, ampak na milijone v rokah avstrijskih in drugih Evropejcev, — menim namreč papirnate desetice in državne dolžne pisma od narodnega posodila od leta 1854, na katerih se ponaša tudi slovenski jezik kakor vrstnik in enak drugim; — čeravno vé, da so vse postave, kar jih je v Avstrii od leta 1848 na dan prišlo, tudi na slovenski jezik prestavljene, da toraj ta jezik že ima vse potrebno besedstvo za prav-nike in za vse predele očitnega življenja; čeravno vé, da je pri najviši pravosodni oblasti na Dunaju celó posebna prestavljavnica za to; čeravno tedaj vé in vediti mora, da slovenskemu jeziku v ti zadevi nič ne manjka?

Kako bi sicer visoko ministerstvo, ktero vé, da je za napravo nemških in laških šolskih bukev v Avstrii doslej skrbela država sama, moglo našo željo, da bi se v šolah slovenski učilo, odbiti s to opombo, da ni tacih šolskih bukev, — iz česar se vidi, da so Slovenci obsojeni za razšir nemškega in laškega jezika in nauka iz svoje mošnje dodajati, v tem, ko se njih lastni jezik, njih lastna omika zadržuje in zatira.

Da je res, kar sem tù izgovoril, vidi se iz besed ministerstva samega, ki je v odgovoru na vprašanje poslanca dr. Porenta-ta spoznalo za trdno, da večina Primorcov so Slovenci, pa vendar se je mislilo samo na napravo nemških in laških gimnazij, ktero ravnanje ni samo pregrešek zoper pravilno mišljenje, ampak tudi zoper pravice slovenskega naroda.

Resnico mojega govorjenja potrjujejo dalje besede ministerstva o ravno tisti priliki izrečene, s katerimi se je potreba nemške gimnazije v Trstu zagovarjala zato, ker se v goriškem osrednjem semenišču duhovskem uči zunaj latin-skega tudi po nemško, kar pa nikakor ni res in kar so

tudi nekteri goriški bogoslovci v časnikih ovrgli in popravili, s tem pa sebi slabeje spričevalo o obnašanju nakopali.

Kakošno drugo ime se prilega tedaj vsem tem okoliščinam, ki gospodarijo med Slovenci, kakor: krivica, zaničevanje in nečislanje celega slovenskega naroda, katero mora ta narod ves skup in v posamnih delih od vseh strani in na vse strani trpeti? Kako bi se drugače dalo zapopasti in bi mogoče bilo, da se tako razširjeni in mnogočistani nemški časnik, kakor je malo tacih, menim tū tistega, ki nosi na čelu lepe besede: „Enake pravice za vse“, in ki se ponaša kakor poveljavni povzdigovavec nemške omike, ne sramuje slovenski narod in njegov jezik zaničevati, črniti in psovati, kakor se ne more grje in huje, da tako na laž postavlja sam tisto vodilo, katero si je izvolil in na čelu nosi, in da s tem ob enem potrjuje nemški pregovor, ki pravi, da kdor ima kako škodo, temu prihaja tudi sramota sama po sebi. Drugi nemški časniki se tudi ne obnašajo dosti lepše slovenskemu ljudstvu nasproti, s čimur pa se menda nemški narod in njegova omika ne bota močno prikupila drugim avstrijskim narodom. Toda naj svet sodi o tem, — vidili bomo, kako se ta reč izide.

Nasledki tega ravnanja s Slovenci so dalje tudi na to stran škodljivi, da ovirajo namembe in delavnost cesarskih gosposk. Zakaj težavno, če ne nemogoče je opravljanje reči pri tistih gosposkah, kjer se cesarski postavljenec in paljudstvo prav razumeti ne moreta — kar se primeri dostokrat, in kar povrh tega v ljudstvu nezaupanje in nezadovoljstvo dela in napravlja; nasledki tega ravnanja so škodljivi za pravosodje, — ker pri njem ni nobene varnosti in gotovosti za to, da se razumeta ta, kateri sodi, in uni, komur se sodi; oni so škodljivi dalje za finance, — ker one se morejo povišati samo s tem, da se poviša blagovitost in premožnost ljudstva, te pa spet ne more biti brez omikovanja in podučevanja ljudstva; nasledki so zadnjič škodljivi tudi za državo, za cesarstvo, ker samo omikan narod, ki se sam svoje vrednosti zaveda, kos je braniti in ljubiti, kakor je treba, svojo domovino.

Preglejmo zdaj še enkrat kratkoma celo podobo.

Res je, da šole za slovenski narod napravljene — katerih je pa še vse premalo — so poptujčevavnice, ki mu jemljejo izmed njegovih sinov najbistrejše glavice, delaje iz njih od nekda le odpadnike narodne, namesti da bi tudi one pripomogle k omiki in blagovitosti ljudstva, razvijaje slovenski učni jezik, in namesti da bi odrejale take uradnike, kateri bi ljudstvo lepo razumeli, — kar nasproti vsi Nemci in Lahi od svojih šol v resnici uživajo.

Res je, da na slovenski zemlji postavljene in s slovenskim, če tudi cesarsko-avstrijskim dnarjem plačevane gosposke in pisarnice kakoršne koli odbijajo vse slovenski jezik tako, da celó slovensko pisane vloge zavračajo — in to se ima spremeniti samo če bo mogoče in kjer se bo dalo; — vse naznanila, povabila, naročila, naredbe in rzsodbe, ki jih dajejo te gosposke v političnih, civilnih, kazenskih, finančnih in vseh družih rečeh, pošiljajo vse Slovencom ne po slovensko, ampak samo po nemško ali v Primorju po laško, torej v jeziku, kterege ne znajo, kar ljudem napravlja vsakoršne napake in pomote, namreč da zamujajo postavljeni čas (brišt) in zato škodo trpé, da prihajajo v zgubo na dnarju, da jih kaki stranski pisarji v pest dobivajo in skubejo itd.; — in to bi se imelo spremeniti samo če bo mogoče in kjer se bo dalo — v tem, ko se nasproti z Nemci in Lahi v teh rečeh vse drugači dela.

Res je dalje, da vsaka naredba in naprava in kar se vidi pri gosposkah, nosi že na čelu pečat tega zanemarjanja slovenske narodnosti, na pr. vsi naprej natisnjeni obrazci ali formularji, vse v sodivnici na steno pribite ali v časnikih natisnjene naznanila in sodne naročila, vsi dekreti, ki jih dobivajo varhi (jerobi, tutorji) z dotičnim podukom vred itd., vsi so le nemški ali laški, čeravno so namenjeni Slovencom... (Tukaj mu seže v besedo:)

Predsednik: Prosim resno, ostanite pri ti reči, za katero gré, ali prav za prav vrnite se k nji.

Poslanec Černe: Po moji sodbi sem ravno pri ti reči. (Smeh in hrup.)

Predsednik: V tem mi ni drugo treba kakor poprašati visoko zbornico, kaj ona meni.

Poslanec Černe: Če ne smem razložiti razmér in okoliščin, kakor so pri slovenskem ljudstvu, da bi se iz tega pokazala potreba preuravnati najvišjo sodnijo, kakor enakopravnost hoče....

Predsednik: Pa tū ravno gré samo in edino za najvišjo sodnijo.

Poslanec Černe: Ravno to se mi zdi, je potreba povedati, če hočem pokazati potrebo, da najvišja sodnija bodi sestavljena po splošnih enacih pravilih. Če pa ne smem dalje govoriti.... (tū mu seže v besedo:)

Predsednik: Hotel sem samo opomniti v drugo, da gospod govornik se ne drži tiste reči, o kateri je danes govorjenje. Prosim, govorite!

Poslanec Černe: Če razmerje slovenskega naroda ne gré k reči, tedaj, gospod predsednik, imate pač prav.....

Predsednik: Prosim, ne začenjajte prepira z mano, ampak govorite.

Poslanec Černe: Res je, da pri jemanju novincev k vojakom (tū se nekteri naredé na smeh) so različni natisnjeni formularji, različni spiski ali imeniki razredni in vojakojemni in pa različne spričevala (atestati) skoz in skoz samo po nemško ali po italijansko, tako, da se Slovenci, katerih se to tiče (tū nekteri poslanci vekajo: Glasneje!), veliko težje in z večimi stroški kakor pa Nemeč ali Italijan, morejo soznariti z razrednimi imeniki ali pa potrebne podpise pod spričevala dobiti itd.

Res je, da še celó nalogi kakega plačila in davkarske bukvice in enaki zapisi se ne pišejo po slovensko, tako da se iz njih Slovenec še nikar ne more prepričati, ali je to, kar se vsakokrat terja od njega, tudi prav, ali je plačilni nalog bil pravičen, in pa, če je tudi res zapisano in odbotano to, kar je odrajal — da od urbarjev, gruntnih bukev in katastrov celó molčim — ko nasproti za Nemece in Lahe vsa druga veljá. Res je dalje, da politične gosposke imajo navado županom čisto slovenskih občin ali sosesk pošiljati vse svoje naročila in povelja samo v nemškem ali laškem jeziku, ki ga ne razumejo, in ta navada, kakor skušnja uči, pogostoma poštenim, sprevidnim in od ljudstva čislanim možem, ki pa kancelijskega jezika ne znajo, brani prevzeti županstvo ali jih sili odpovedati se ga, in na njih mesto prihajajo potem taki, ki jih ne priporoča trdna, poštena volja in previdnost, ampak samo znanje gosposkinega jezika, taki, ki se po tem na vso moč poganjajo za ta tuj jezik, ker jim županstvo zavaruje, ter si po tem — sebi ne pa občini na korist — na pr. nemške in laške postave, namesti slovenskih naročajo.

Res je tudi, da Slovincu pogostoma, bodi pri civilnih, bodi kazenskih sodnijah, ni dano, pogovoriti se naravnost osebno s tistim uradnikom, kateri je postavljen ravno za to opravilo in je zato prisegel, marveč ta pogovor se mora dostokrat tudi v najimenitnejih rečeh opraviti po srednikih večidel nesamosvojnih in nezaprisežnih, kakor so: zapisovavci, praktikanti, na dan plačevani ali pa stranski pisarji, večkrat tudi samo uradovni služabniki ali strežaji; la ravno tako Slovincu, kateri samo svoj materni jezik govori, ni mogoče, bodi z deželnim poglavarjem, bodi s predsednikom višje sodnije ali deželne in kresijske sodnije ali z višim državnim pravdnikom, ali s predstojniki okrajnih sodnij naravnost in osebno govoriti; — ko nasproti Nemeč ali Lah v tacih in podobnih primerljajih kar ne pozná te skrbi, da ga morebiti niso prav razumeli. — Res je ravno tako, da v Primorju so skoraj vsi advokatje in notarji, skoraj vsi zdravniki, in po istrskih mestih skoraj vsi duhovni sami Lahi, tako, da Slovenec, kateri jim mora zaupati svoje blago

in premoženje, svoje zdravje in življenje, svoje poštenje in vrh tega še dušno zveličanje, in to, se vé da za dobro plačilo, nima nikake gotovosti in varnosti zastran tega, da so ga tudi prav razumeli.

Res je, da vsem narodom, ki živé v sosedstvu okoli Slovincov, dano je biti pri gosposkah sojenim in v šolah podučevanim v tistem jeziku, ki so ga najpred od matere slišali in naučili se, v katerem svoje najsvetejše in najiskrenejše občutke Bogu razodevajo, v katerem v cerkvi besedo Božjo poslušajo; samo Slovincem pa da se odbija ta najsvetejša pravica. Celó meni samemu je v ti visoki zbornici takrat, ko sem prosil za odgovor na mojo interpelacijo, zastavljeno ravno zoper te napake, bila beseda odvezeta, med tem ko je nasproti nek drug poslanec v čisto podobnem primeru ne le do konca dogovoriti smel, temuč tudi prejel zagotovljenje zastran dotičnega opomina pri ministerstvu.

Če tedaj z očmi preletimo celo tu razgrnjeno podobo, iz ktere se vidi, kako se Slovenci povsod za neko drugo in niže pleme ljudsko štejejo, kako oni na vse strani in zadeve očitnega življenja vživajo manjše pravice in od države prejemajo manjše dobrote memo Lahov ali Nemcov, s kterimi vendar oni za ohrambo in brambo cesarstva vsaj enake bremena nosijo, vprašam vas, gospodje, naj reče, kdor koli pošteno in pravično misli, ni mar Slovenec sam na sebi med vsemi tukaj zastopanimi narodi avstrijskega cesarstva, kar se tiče splošne omike, šole in pravosodja, zares kakor paria (zaverženec), ni mar še vedno paria, če tudi so slovenske korenine bili Dolinar, Vega in vsi enaki možje, kteri so po prijaznosti sreče dosegli višo učenost, ki pa s svojimi, večidel v kakem tujem jeziku spisanimi knjigami niso celó nič popboljšali stanú svojega izvirnega naroda!

Zanašam se pa na moč, ki jo ima resnica v sebi, in opiraje se na cesarsko besedo, na besedo našega žlahnega in viteškega vladarja, trdno imam upanje, da doživimo kmali tisti čas, v katerem bodo možje, ki držé krmilo avstrijske države v rokah, bolje spoznali, kaj velikemu cesarstvu našemu koristi, in ko bodo zapustili dosedanjo pot, ki je peljala k zatiranju, trganju in slabljenju slovenskega naroda v prid nemštvu na eni in italijanstvu na drugi strani ter nastopili drugo, nasprotno pot, namreč pot národne izreje in národne omike. To upam toliko živeje zato, ker je slovenski narod, po svojem notranjem krepkem jedru in s pomočjo katoliške cerkve, ki mu je od nekdanj bila zvesta braniteljica in zavetnica, zlasti pa s pomočjo niže duhovščine, kos bil vsem tem pogubnim močem, ter ni onemogel.

Prevzvišeni gospod minister Lasser pa je o tisti priliki tudi blagovolil zagotoviti nas, da ministerstvo ima v rokah moč in da ga je volja, te napake odpraviti, in jez sedaj drznem prevzvišenega gospoda ministra spomniti tiste njegove obljube, da se izpolni, nasproti pa od svoje strani zagotavljam in sem porok, da se bo s tem v ljudstvu, ki šteje poldrugi milijon duš, udanost do vkupne domovine in radodarnost in pa za darovanje potrebna premožnost ti domovini v prid podvojila. Samo, če se vekoma pravično vodilo: „Enake dolžnosti, enake pravice“ popolnoma izpelje od najniže okrajne gori do najviše sodnije, samo tedaj bo mogoče za stanovitno popraviti avstrijske zadeve in zboljšati avstrijske finance“. (Nekteri poslanci pritrdijo rekoč: Pravo tako.) — Predlog ta gosp. Černetov je večina odbila, kakor je bilo že zadnjič rečeno.

Govor gosp. dr. Toman-a, kranjskega poslanca.

Gospod predsednik! Jez imam predlog za konec tega oddelka III. sploh „oskrbljevanje pravosodja v kronovinah“.

Ako mi dovolite, gospod predsednik, besedo, bom kar začel govoriti ter svoj predlog podpiral. — Moj visokočastiti rojak, poslanec gospod Černe, je zadnjič napravil predlog o enaki zadevi, in ga obširno razložil. Slavna hiša morebiti ni dosti natanko poslušala v nekterih delih govora gospoda poslanca Černe-ta. On si je za predmet izvolil načelo enakopravnosti narodov in posebno tistega naroda,

iz kterega se je rodil. Jez vem, gospodje moji, ta predmet v tej hiši ni priljubljena stvar (causa ingrata). (Oho! na levi.) Pa vendar bom to zoprno stvar, in sicer ravno zavoljo tega, ker je pravična stvar, predstavljal v tacem obziru, da mislim, slavna zbornica se bode s predlogom mojim sprijaznila, ga sprejela in potrdila. H koncu tega oddelka stavljam predlog, ki izvira iz enacega temelja, kakor oni, ki ga je gospod poslanec Černe predložil. Predlagam namreč:

Slavna zbornica naj izreče, da pričakuje: „Da bo vlada za sodniške službe pri viših deželnih, pri deželnih, okrajnih (kantonskih) in družih sodnijah po vseh kraljestvih in deželah, namestovanih v državnem zboru, z ozirom na pravico udeleženi narodov, volila in potrjevala le take možje, ki so sicer za službo to sposobni, pa razumejo tudi jezik naroda popolnoma“.

Če bi ne bil zadnjič ovržen bil predlog gospoda poslanca Černe-ta, bi mi, kakor mislim, ne trebalo podpirati ga, ker to je reč, ki se razume sama po sebi. Al ravno za pomirenje narodov, mislim, da treba ta predlog podpirati in potrditi.

Dasiravno je v temelju naše državne ustave, v ces. diplomu od 20. oktobra, izrečena enakopravnost vseh narodov, — dasiravno se v ministerskih razglasih to načelo naravnost potrjuje, — dasiravno so te besede slovesno in s povdarkom izgovorjene v prestolnem govoru našega gospoda in cesarja, — dasiravno nam gospodje ministri zagotavljajo pogostoma, da je to vodilo tudi njihovo, je vendar še marsikaj, kar uresničenje ravnopravnosti ovira.

Vodilo národne enakopravnosti, mislim, je ustavno vodilo, ktero je slavno ministerstvo napisalo svoji zastavi. V ustavni državi se morajo ravnati vse gosposke in vsi niži služabniki po vodilu, ktero izvoli ministerstvo. Mene pa napeljuje k govoru ravno ta okolišina, da se v kraljevinah in deželah ne ravná po vodilih, ktere izrekujejo gospodje ministri, ampak da se jim ali gledé na národnost ali gledé na ustavnost nasprotuje. Ker ste slavna vlada in zbornica izrekle svojo voljo, naj bi se skrbelo, kolikor le mogoče, da dotični predlogi in pravila dobijo veljavo. Naznanil se je razglas od 15. sušca t. l. od gospoda upravnega ministra, kot sedanjega vodja ministerstva pravosodja, o interpelaciji gospoda Černe-ta v tej hiši. Pozneje pa bom pričal, da celo to tako pičlo priznanje naših zahtev gledé slovenskega jezika v sodnijah se ni spolnilo. Mogoče mi bo predložiti slavni zbornici resnične prigodke, pisma izvirne.

Drugi velik nagib k predlogu, ki sem ga kot malo izpeljavo, kot doslednost predložil, daje tudi pravosodje samo po sebi. Je li pravosodje mogoče pri kakem narodu drugače, kakor v jeziku materinskem? Mislim, da mi tega ni treba obširno spričevati; le iz zanikavnega (negativnega) obzira bom povedal kaka dva izgleda iz svoje domovine v dokaz, kako je nemogoče v družem jeziku, kakor v jeziku naroda opravljati civilno in kazensko pravosodje. Ko sem bil zadnjič doma, pride nekdo k meni, ki je imel tožbo zastran motenja posesti; tožba je bila rešena v nemškem jeziku, in v nji se je reklo, da bode dan za to tožbo „in loco rei sitae“. Mož gre k svojemu nemškemu posvetovavcu, kakoršnih je pri nas po kmetih, ki ne razumejo zadosti nemškega jezika. Ko pa pride nemški modrijan do besede „in loco rei sitae“, je bila cela njegova vednost jezika pri kraji; al da se reši iz zadrege, reče možu, da bode obravnava (dan) pri sodnii. Ta gre tedaj napovedani dan v kancelijo; med tem pa se godí obravnava „in loco rei sitae“, to je, na mestu, o kterem je bila pravda. Mož, ki ni prišel, kontumacirajo; njegovo zahtevanje, naj se stvar postavi v poprejšni stan, se ovrže, in tako je prišel njegov nasprotnik v djansko posest, tožnik pa bo moral skrbeti, kako da spravi s svojo dobro pravico nasprotnika iz posesti.

Drug važen prigodek iz kazenskega pravosodja: „Leta

1850 (ali kadaj) je bila porotna sodba v Ljubljani. Neka dekla je bila zatožena detomorstva (da je otroka svojega umorila). Nemško pisani zapisnik je bil vzrok pomote. „Jez sem otroka pokrila s senom — pravi obtožena — in se nato vlegla (po tem oprasku namreč). V zapisnik pa se je pisalo, kakor da bi se bila na otroka vlegla „und ich legte mich darauf“. Ta zapis in pa mnenje zdravnikov, da je podoba, da je bil otrok zaduščen, je bilo zadosti, da je bila obdolžena detomorstva. Še le ko se je dodala obravnavam slovenska prestava iz nemškega: „in se na to vlegla“ (namreč na dete) je dekla temu nasprotvala rekši: Tega nisem govorila; jez sem se na seno vlegla, ne na otroka; vlegla sem se, da bi spala po tem“.

Taka je, gospodje moji, taka je v civilnem in kazenskem pravosodju; tako pride čast, varnost in življenje človeško v nevarnost, če se pravosodje opravlja v tujem jeziku. To sem zavoljo tega omenil, gospodje moji, ker je preuzvišeni gospod minister žl. Lasser slednjič omenil v svojem govoru „da le za poskušnjo se je dovolilo, da pišejo sodnije v našem jeziku; in da mu bo ta poskušnja prizadjala morebiti mnogo odgovornosti, akoravno se trdi, da se godi to za zboljšanje pravosodja.“

Gospodje moji! Svest sem si, da je preuzvišeni gospod minister pri vsem tem le dobro mislil za pravosodje; pa vendar je to pomota, ako se misli, da je pravosodje pri kakem narodu mogoče v kakem družem jeziku, kakor v domačem. To se ne sme nikakor imenovati poskušnja in ne sme ostati poskušnja. Trdno smo prepričani, da le tadaj, kadar se bo pravosodje oskrbovalo v našem jeziku, le tadaj bomo imeli pravično, čisto pravosodje, in le tadaj, kadar se skrivnostno zagrinjalo odgrne, ki ljudstvo loči od sodnika, da enostranost, slabost uma, nevednost in tožljivost ne bodo utegnile skrivati se zanj, da bo po tem mogoče, opominjati gosposko in svariti, da naj vsigdar opravlja svojo dolžnost. Nečem se vrniti, da bi pretresoval vzroke, zaradi katerih je preuzvišeni gospod minister le tako malo privoljenje dal našemu jeziku; pa saj to naj omenim, da privoljenje njegovo izvira iz mnenja gosposk, ki pa za to niso ne pooblastene, ne dovolj podučene. Oblast za to imajo le zastopniki naroda.

Zastopniki naroda smo mi poslanci v državnem zboru in poslanci deželnih zborov in vsi gospodje iz moje domovine, kakor sedé tu, vsi so podpisali peticijo na preuzvišenega gospoda državnega ministra, v kateri se je zahtevalo, naj se vpelje slovenski jezik v sodnijah, kakor tudi v šolah sploh. Krajnski stanovi so zahtevali ravno to že leta 1848, in so terjali, naj se odloči komisija v deželi, da se bodo morali uradniki podvreči izpraševanju, znajo li jezik popolnoma ali ne. Slovensko društvo je ravno tisto leto dalo na znanje svoje želje. Peticija, ki sem jo omenil, je bila podpisana od 20.000 Slovincov iz vseh stanov, in ako se mi dovoli in se mi ne očita neskromnost, rečem, da sem s tem, da sem se potegoval za one načela, ki sem jih zmirom očitno očitno izgovarjal, si pridobil zaupanje slovenskega naroda po vseh krajinah.

Upiravši se na to, sem mislil, da smem upati, da bode tak razglas, kakoršnega nam je Nj. ekcelencija gospod upravni minister naznanil v seji 17. sušca t. l., za ktereга smo hvaležni, da bode tak razglas — rečem — pri gosposkah moje domovine spodobno spoštovan, to je, da bodo se po njem ravnale; al to se ni zgodilo.

Tolikrat se govori o sodniških uradnikih zastran znanosti slovenskega jezika, in vselej se pravi, da ga znajo vsi. Gospod vitez Tschabuschnigg je rekel ne davno, da vsi gospodje svetovavci pri najviši sodnii in pri viši sodnii itd. znajo jezik. Ako ga res znajo, bi ne bilo več zadržkov, da se popolnoma vpelje jezik v sodnije. — Pa dozdeva se mi, da še celo pri okrajnih (kantonskih) sodnijah, pri uradnijah po deželi ne znajo gospodje uradniki slovenskega jezika, ali ga pa znati nočejo, ker bi mi sicer ne bilo mo-

goče celi kup tožb in prošinj predložiti, ktere so bile dne 8. sušca 1862 mestni delegirani okrajni sodnii v Novem mestu na Krajnskem izročene, s posebno prošnjo, da bi se rešile v slovenskem jeziku, ktere so pa vse prišle nazaj rešene v nemškem jeziku. (Govornik pokaže listine.)

To, gospodje moji, to ni spoštovanje ministerskih razglasov, in mi moramo želeti, da slavno ministerstvo zapove gosposkam, naj spoštujejo vladne ukaze. Ako ne čislajo ukazov, ki zadevajo narodnost, tudi z ukazi o ustavnih zadevah ne bodo ravnali bolje. Gospod Tschabuschnigg je zadnjič rekel, da, če bi se ustreglo željam tistih, ki hočejo vpeljavo narodnega jezika v sodnije, bi državni zbor tako rekoč zapadel priljubkam jezikoslovnim. Tega vendar ne verjamem. To se mi zdi le bolj šala, in zato se v pretres tega nočem spuštati, sicer bi bil primoran bolj grenke povedati.

V tem obziru naj le to opomnim, da naš jezik je še živ jezik, da je jezik živečega krepkega naroda, da ni samo predmet za jezikoslovne preiskave. Že poprej sem dokazal, da so opravičene skupščine zahtevale vpeljavo slovenskega jezika v sodnije in šole, in s tem so one besede popolnoma ovržene.

Ako gospod Tschabuschnigg pravi nadalje, da on v svoji praktiki tisti čas, ko je služil v Celovcu in Terstu, ni vidil nikdar potrebe, da bi bil sodniški jezik slovenski, bi mu jez odgovoril na to sledeče:

Kdo nek si je tisti čas upal izreči, da želi svobodni tisk, svobodo učenja, odgovornost ministrov, pravico združevanja in sploh temelje ustavnosti? Vendar nasprotujem temu, da bi se takrat že ne bila čutila ta potreba. Jez skor nikdar nisem bil pri sodnii, da bi se ne bila ta ali una stranka branila podpisati zapisnik nemški, ki ga je cesarski uradnik napravil. Ali ni to zadostno znamenje nezaupnosti, in kje bi bila postava, da bi se taki upiravec kaznoval? ali ni imel prav, da ni podpisati hotel zapisnika, ki je bil spisan v tujem mu jeziku? Mislím, gospodje moji, nihče izmed nas ne bo podpisal zapisnika, pogodbe ali kaj drugega, kar ga zaveže v česa, ako je pisan v tujem, nam nerazumljivem jeziku! V tem, da se ljudje branijo podpisati zapisnik, se že posredno kaže želja naroda, da bi v kancelijah vladal jezik, ktereга razume.

Žal mi je, da moramo ravno mi Slavjani, ki smo cesarju vedno udani in zvesti, ki vlado podpiramo v vseh pravičnih rečeh, se vseskozi bojevati za pravice svoje, za vsako ped pravice svoje. Pa naj bo, — bojevali se bomo s postavnimi pripomočki! Sinovi našega naroda so se vojskovali za obstanek Avstrije z Napoleonovci, s Prusi in Turci, — vojskovali se bodo z dušnimi pripomočki na postavni poti, in potem naj se govori o nas, karkoli je komu drago. Eno pa še povem: (govornik govori s povzdignjenim glasom) Ko je naš presvitli vladar, naš premilostivi cesar in gospod pred nekoliko meseci in tedni v Borgoforti in v Ljubljani vidil sine naših revnih rojakov, jih je sprejel v materskem jeziku, in razlegala se je ta vesela novica po celi deželi. Tako ravna naš gospod in cesar, — uradniki pa se sramujejo našega jezika in ga zatirujejo! (Pravo! pravo!)

Predsednik: Predlog gosp. poslanca dr. Tomana se glasi: „Visoka hiša naj izreče da pričakuje, da bode vlada za sodniške službe pri viših deželnih, pri deželnih, okrajnih in družih sodnijah po vseh kraljestvih in deželah namestovanih v državnem zboru z ozirom na dotične, udeležene narode, volila le take može, ki so sicer za službo sposobni in ki tudi znajo dotični narodni jezik popolnoma“.

Predsednik: Ali se ta predlog podpira? (Večina hiše to potrdi). Predlog ta je tedaj podpiran.

Govor gosp. škofa Litvinovič-a iz Galicije.

„Ne bojte se, gospôda, ako podpiraje predlog svojega tovarša gosp. dr. Toman-a besedo poprimem, da Vas bodem

s predolgim žalostnim krikom nadlegoval. Le malo besed bodem spregovoril, od katerih želim, naj bi segle v srca Vaše, čeravno vem, da ljudem na srce govoriti, se šteje v državnih zborih le v nenavadne pripomočke. Tudi ste mi zlo olajšali besedo s tem, da Vas je veliko podpiralo Tomanov predlog.

Pred vsem Vam pa, gospôda, povedati moram, da je mene in prijatle moje Vaše unidanje glasovanje zoper dr. Tašekov predlog zlo razžalilo. Saj je to, kar je Tašek zahteval, bila le želja, katero naj bi izrekli, in želja je bila edinih Vaših prijatlov, ki so Vam še zvesti ostali, ko Vas je mnogo družih zapustilo. Bila je želja, kako naj se ustanovi najviša sodnija v našem cesarstvu, da bode ta sodnija dobra podoba Avstrije in sestavljena iz mož vseh narodov, ki delajo in poveljujejo Avstrijo. (Pravo-klici na desni strani). Al niste nam spolnili te želje! Pa že vem, zakaj ne? Veči del Vas, gospôda, ne vé, kaj se to pravi, ako je narod mutast, ker zastopniki njegovi, to je, tisti možje, ki ga imajo zastopovati pri Njih Veličanstvu, milostljivem našem Cesarju, ne razumejo njegovega jezika. Vi, gospodje, tega nikdar niste skusili; hvalite Boga zato! in Bog daj, da nikdar ne skusite. (Pravo! na desni strani). Al Slovani so to skusili in bridko skusili; to je tako, kakor da bi — da v primeri rečem — se otroku najbolji dar Božji, jezik, vzel in da revše mora gluh in mutast stati pred svojimi starši. V imenu Njih Veličanstva premilostljivega našega cesarja se pravica razsojuje v Avstrii in to sodbo govore narodom služabniki cesarjevi, — treba je tedaj, da se govori to v jeziku, ktereга vsak razume, da vsak vé, da je sodba pravična. Al tako dosihmal ni bilo. Upajmo, da bode bolje, — zadnji čas je. Nočemo na drobno še enkrat razkladati, kar so rekli moji častiti tovarši, — brez konca in kraja so ravno take nadloge, ki jih trpi ljudstvo v moji domovini. Tudi v Galiciji še ni resnica postala enakopravnost narodov in jezikov, po kateri se ima Avstrija v nov in srečen stan preroditi. In to je še posebno žalostno, da to sveto načelo se še celó zasmehuje, zakaj gola resnica je, da ko je nedavnej nekdo neki okrajni gosposki podal pismo v rusinskem jeziku, se je nosilo to pismo po kancelii okoli, zasmehovalo in zasramovalo. („Res je, res!“ — v središču). Ravno tako, zlasti kar nas Rusine zadeva, žalostno in skor neverjetno je, da uradni nemški časnik že več mescov zoper nas rogovili, nam separatizem in sto družih grdih reči očita, zato, ker neprenehoma prosimo in beračimo, naj tudi naš jezik veljá v kancelii. Vse to je resnica, in zato, gospôda, me je v srce zbolelo, ko sem zadnjič (pri Černetovem predlogu) vidil, da ste predlog odbili. Mislim pa, da Vas bo volja, danes to popraviti. Ako danes potrdite predlog častitega mojega tovarša dr. Toman-a, se bo vendar to zgodilo, kar nam unidan, čeravno je bilo le kot želja izrečeno, niste dovoliti hotli. Potem bo pravosodje res v obliči ljudstva kot zastopništvo misel cesarjevih, in sodnije bojo res to, kar bi imele biti in potem bojo tudi naše najviše sodnije sčassoma take, kakor jih želimo. To pa bi bilo žalostno, ako bi mi, kar nas je še Slovanov še v tej zbornici ostalo, da obravnujemo najvažniše duarstvene zadeve, še tega izprostiti ne mogli, kar narodno življenje zahteva. Gospôda! ako presvitli cesar sam, ako vsi cesarjeviči naše preslavne cesarske hiše več jezikov našega cesarstva razumejo in v teh jezikih govorijo z našimi otroci, ki so vojaki: zakaj bi vse gosposke, politične in sodniške, ne ravnale po izgledu cesarjevem in bi z ljudstvom ne govorile tudi v ljudskem jeziku? To mora biti; to je prav po avstrijansko, in ker je ta misel prava avstrijanska misel, zato prosim: glasujte za dr. Toman-ov predlog!“

Govor gosp. K. Deschmann-a.

„Slavna zbornica! Poslanec krajnski gosp. dr. Toman je podpiraje svoj predlog omenil tudi neki detomor. Ta prigodba

bi utegnila v tej hiši krivo misel o zverševanju pravosodja na Krajnskem izbuditi. Naj tedaj popravim, kar je dr. Toman o oni prigodbi napčno povedal, ker sem bil pri porotni sodbi v Ljubljani (ako se ne motim leta 1850) kot porotnik pričujoč in se je še dobro spominjam. Ta reč je bila vsa drugač, kakor jo je dr. Toman povedal. — Od vseh strani je sum letel na žensko, da je svoje dete umorila. Zaprli so jo tedaj in jo postavili pred porotno sodbo. Resnično je, da je pri vvodnem preiskovanju uradnik, ki je besede zaslišane ženske v zapisnik zapisal, zlo nemaren bil; al ta uradnik je rojen Krajnec in krajnskega jezika popolnoma zmožen. Kar je dr. Toman očitoval, zadeva le nemško besedo, zakaj uradnik je v protokol zapisal: „ich legte mich darauf“ („nato sem se vlegla“), ne pa „ich legte mich auf das Kind“ („na otroka sem se vlegla“), čeravno se je trdilo, da je ženska v svojem domačem jeziku rekla: „na otroka sem se vlegla“. To kaže, da je oni uradnik v nemškem jeziku šušmaril, ne pa, da bi slovenskega jezika ne znal. Porotniki so si bili trdno svesti, da ne smejo na dvomljiv izraz v nemškem zapisniku se zanašati in so besedo „darauf“ (nato) tako vzeli, da se je dekla po porodu vlegla, ter so jo za nedolžno spoznali detomora. Po tem takem ni to resnično, kar je dr. Toman poprej rekel. Časniki so pozneje to reč napak zavili in jo po svojih namerah sprevrgli, tako, da je lansko leto deželna sodnija ljubljanska ta primerlje v uradnem deželnem časniku razjasnila, česar pa menda častiti poslanec krajnski ni bral.

Zastran predloga dr. Tomanovega pa moram reči, da nadušenje njegovo za materni jezik, nadušenje za slovenščino, katero je častiti poslanec iz Krajnskega že tolikrat v tej hiši razodel, popolnoma spoznavam, vendar mislim, da ta stvar nikakor ni gôdna za razsojo v tej hiši — razsoja namreč: ali je slovenski jezik že pripraven za sodnije, ali so sedanji okoljščine že takošne, da bi se dalo v njem uradovati, to je, da bi se vse slovensko govorilo in pisalo v pisarnicah. Sicer pa moram tudi še to povedati, da sodniške uradnike na Krajnskem živa želja navdaja, kolikor je le mogoče, vstreči pravičnim željam ljudstva. Povem le to, da že več mescov, preden je gospod minister Lasser odgovoril na Černetovo interpelacijo, je ljubljanska deželna sodnija vsled neke slovenske vloge sklenila, da vsaka slovenska vloga se ima sicer nemško rešiti, nemškemu pismu pa vselej tudi slovenska prestava dodati. Potem, kolikor saj jez vem, ni ljubljanski deželni sodni nobena slovenska vloga več došla. Ali je bilo pozneje slovenskih vlog na kupe, mi ni znano. Prosim, da mi slavna zbornica ne zameri, ako sem jo s tem svojim govorom morebiti preveč nadlegoval. Le v popravo one prigodbe, ki jo je dr. Toman tu naznanje dal, in za čast sodniških uradnikov, sem mislil, da se moram potegniti“.

Konec govora Tomanovega.

Poslanec dr. Toman: „Mojemu predlogu je nasproti govoril sam poslanec iz Krajnskega Deschmann. Jez mu ne bom nič prerekoval; saj tudi ni treba, ker je on posrednje le moj predlog podpiral, ko je djal, da je pomota pri oni porotni sodbi, ki sem jo omenil, izhajala iz tega, ker je bil zapisnik po nemško pisan. Kar je pa rekel gospod dr. Herbst, temu je morda vzrok to, da pisava ni dosti jasna. Nisem hotel izreči misli, ktera je po njegovem mnenju v nji, akoravno mislim, da če se predlog bolj uatanko pregleda, bi se že dobile potrebne reči v nji, katerih želi gospod dr. Herbst, ker predlog je ravno to, da za sodniške službe pri viših deželnih, pri kresijskih in pri deželnih sodnijah se volijo in postavljajo, z ozirom na narode taki možje, ki so sicer za službo pripravi, pa znajo tudi narodne jezike. S tem se ravno reče, da, kjer v okrajih en jezik nadvladuje, ga morajo znati vsi dotični služabniki, in kjer se govori več jezikov, se morajo naučiti vseh teh. Pa, da ne ostane nobena dvomba in da pridem drugi strani

hiše nasproti, hočem izraza „voliti“ in „potrditi“ spre-
meniti v „postavljati“ in mesto konečnega stavka, ki je
bil: „ki so sicer za službo sposobni, in znajo narodni jezik
popolnoma“, ker pravi dr. Herbst, da se s tem porazumlja,
predlagam ta stavek: „ki so sicer za službo sposobni in
znajo jezik dotične sodniške okrajne popolnoma“.

Po tej spremembi, mislim, utegnem predlog toliko bolj
priporočati slavni hiši, da ga potrdi, ker se ravno s tem
ovrže to, kar očitajo Nenemci nemškemu narodu, da druge
zatira, kar pa nikakor ni moja misel. Danes, gospodje moji, ko
je nemški narod tukaj po svojih zastopnikih namestovan, bi
tako očitane po pravici zadelo narod. Al jez imam pre-
dobro misel o pravičnosti slavne zbornice, da bi se ne
nadjal, da bo sprejela predlog moj po tej spremembi“.

Govor gosp. ministra Lasser-ja.

Ko gosp. minister razodene svoje misli o plači nižjih
sodniških uradnikov, prestopi k drugemu delu in govori
tako-le:

„Tudi družega dela onega govora nesmem prezreti,
ki zadeva uradni jezik in narodnost sploh. Rad priznavam,
da je bil glas, s katerim je danes poslanec dr. Toman ome-
njal naprave, ktere je pravosodno ministerstvo poslednji čas
naredilo, in odgovore na dotične interpelacije, bolj miren in
meni bolj ugoden kakor uni v poslednji seji. V poslednji
seji je dotični govor v meni skrb zbuja, da bo morda
utegnil ta ali uni omilovaje ali pa nekako zlobno reči meni,
meni, ki sem rekel v začetku iste seje, da nisem porajtal
marsikterega pomiselka s stališča pravosodnega ministerstva,
da sem na svojo lastno odgovornost, v prid slovanskega
jezika kaj ukazal, — da ta ali uni — pravim — mi utegne
reči: „Glej, to si si zdaj pridelal!“ Al današnji govor gosp.
poslanca dr. Toman-a mi je izgovoril hvalo za dotično na-
redbo pravosodnega ministerstva. Res je sicer pristavil, da
se je prav malo še zgodilo, in še to malo — to je bolj
prav za prav vzrok pritožbe — se ne spolnuje.

Zahvaljujem se dr. Toman-u tudi za to malo priznanje.
Ako se pa reč res ne spolnuje, morem le izreči, da bo
pravosodno ministerstvo, ako po pritožbah ali po neposred-
njem naznanjenju zvé, da se tem ukazom od gospósk
upor nasproti stavi, da bo, pravim, pravo-
sodno ministerstvo že vedilo, tako upornost
zmagati.

Pravilo narodnosti in enakopravnosti je eno najviših
pravil vlade avstrijske; pravim eno najviših, toda ne
edino. Tudi gledé uradnega jezika si je ministerstvo pri-
zadevalo in si še vedno prizadeva, temu pravilu zvestemu
ostati.

Ne gledé na notranjo službo gospósk, ktero vrediti je
tudi notranja zadeva vlade, se ono pravilo ravnopravnosti
izvršuje tako, kakor je gospod izvestnik tudi rekel.

Ministerstvo si bo odslej prizadevalo skrbeti, da bo
pri vsakem uradu in pri vsaki gosposki ljudém pripušeno
in mogoče, svoje zadeve z besedo ali pa pismeno v svojem
domaćem jeziku razodevati in da bodo iz kancelij njim
umljive odpise v tistem jeziku dobivali, v katerem so pismo
gospóski podali. To je sploh pot, ktere se bo minist-
stvo v vsakem službenem oddelku držalo.

Sicer pa nikakor ne prikrivam, da meni pri uradnem
jeziku v prvi vrsti stoji opravljanje službe, v drugi pa
jezik.

Priznavam in čislam vsako prizadevanje za omiko in
pospešenje jezika. Mislim, da tako prizadevanje toliko več
hvale zasluđuje, kolikor bolj zanemarjen, kolikor bolj po-
kvarjen je kak jezik.

Mislim pa tudi, da bodo tudi tisti gospodje, kteri ho-
dijo po tej poti, ktera je blaga in jo tudi jaz popolnoma
priznavam, sami spoznali, da mora pravosodno ministerstvo
najprvo na opravljanje službe in še le potem na jezik ozér
jemati, ali z drugimi besedami, da naloga ministerstva mora

biti, najprvo na to gledati, da se po obstoječih formalnih in
materijalnih postavah sodništvo tako urno, tako ugodno, tako
dobro, kakor je le mogoče, izvršuje, in da se še le potem
in kolikor se to s prvo nalogo sklada, tudi pravilu enako-
pravnosti deželnega jezika zadostuje. Ne dam si ovreči, da
more jezik pri sodnijah le sredstvo za namen, nikakor pa
ne biti namen sam. Kakor bi jez tega ne mogel reči, da je
prav, ako bi pravosodno ministerstvo kdaj misel obšla, sodni
jezik samo za to urediti, da bi se ponemčevalo in potali-
jančevalo, ravno tako se mi zdi nepristojno, da bi se s
sodnim jezikom samo in na prvi stopnji krajnsčina, hrva-
ščina ali češčina razširjevala. Jezik je samo pomoček ura-
dovanju, glavni namen pa je pravosodje.

Obrnem se k predlogu gosp. dr. Toman-a samemu,
kteri zahteva, da pri podeljevanju služb naj se gleda na to,
da dobivajo uradnije, ktere imajo z ljudstvom opraviti, samo
take možé, kteri deželni jezik dobro znajo. O tem moram
kaj več spregovoriti, sicer bi utegnilo komu se dozdevati,
da je to pravilo, ktero so prvi sprožili gosp. dr. Toman in
oni, kteri podpérajo nasvet njegov. Al tega načela se je
vlada že odnekdaj držala. V tem že je to načelo zapopa-
deno, kar sem pred kot občno ravnalo imenoval, in na ktero
sem jaz nanašati se že večkrat v tem slavnem zboru pri-
ložnost imel. Moram pa spoznati, da se izpeljavi tega pra-
vila nasproti stavijo mnoge težavnosti, in dostikrat je še
celó nemogoče, izpeljati ga. Nečem ravno o tem tú ome-
njati, da gospóski pri razpisu službe ne pridejo vselej čisto
verjetne spričevala, ali je tisti, kteri za službo prosi, res
tudi zmožen jezika ali ne. Vsi veste, gospodje, da s sprič-
evali se marsikaj dá dokazati, kar pa v resnici ni.

Drugo je, da vlada nima povsod popolnoma pripravnih
ljudí pri rokah. V Primorji je posebno taka. V Primorji je
treba, da vsaki uradnik je popolnoma kos trem jezikom,
nemškemu, talijanskemu in krajnskemu. Razun znanja pra-
vosodnih ali drugih postav od človeka, kteri v državno
službo stopi, tudi to vse še tirjati, se pravi veliko terjati;
za to se mu pa samo 300 gld. na leto kot pripomoček, in
za prvo vslužblje nje 4—500 gld. podá; ta plača vendar ni
tako zlo mikavna, da bi bilo mogoče, vsaki čas popolnoma
sposobnih uradnikov dobiti.

Vseh tacih težav, prosim gospode, da se tudi spomnijo,
kadar se začujejo tožbe tako glasno zoper ravnanje mini-
sterstva. Nemogoče je, kakor je bilo že danes rečeno, za
uradništvo nabérati rekrutov, marveč skrbeti moramo, da se
nam ponujajo služabniki; dobički pa, ktere jim državna
služba ponuja, dandanašnji, zlasti v službi na deželi, niso
tako zapeljivi, da bi mogoče bilo, od ponudnikov toliko ter-
jati. V Primorju posebno se res je primerilo in se ni dalo
odvrniti, da je prišel kdo v krajnsk okraj za uradnika,
kteri je razumel popolnoma nemško in popolnoma talijansko,
krajnsko pa le slabo, in da nasproti v talijanskem okraju se
primerilo je, da je znal uradnik krajnsko in nemško, bolj
slabo pa talijansko. Po tacih praktičnih potih mora uradnik
dostikrat samo zato hoditi, da mu je v nižih službah v do-
tiki z ljudstvom mogoče, se sčasoma naučiti jezika, kterega
še ne razume popolnoma. To so premišljevanja celó na drobno;
al izgovoriti sem jih moral enkrat za vselej, ker krik zoper
ravljanje ministerstva v vseh teh rečeh je res že strašen.

Zadnjič mi bodi dovoljeno še na to tretjo točko obrniti
se. V deželah, kjer jezik še ni tako popolnoma omikan, da
bi imel razumljive vse tehtnične besede, kterih trja služba,
zlasti pravosodna služba, — v deželah tacih — pravim —
se današnji dan od uradnika ne more več trjati, kakor da
se z ljudstvom more porazumiti, in da se pri vsaki uradni
vsaj eden nahaja, kteri zna pisati razpise v jeziku ljudstvu
umljivem. So pa tudi dežele, kjer ta ali uni deželni jezik
še ni tako omikan za pismeno uradno službo, in tú ne
morem nikakor terjati, da ume popolnoma vsaki uradnik ta
novi književni jezik, kteri se še le omikuje. Da v nekterih
deželah ljudstvo novejšega knjižnega jezika sploh še ne

razume, ima vlada gotove dokaze. Točen dokaz tega je to, kar se je zgodilo z državnim zakonikom, kterege se je v nekterih krajih, kakor na pr. na Štajarskem in na Krajniskem, vendiško in krajnsko ljudstvo branilo, ker tega knjižnega jezika ne ume, in raje si je dalo ta zakonik v nemškem jeziku poslati, ker se vendar v vsaki srenji nahaja ljudi, kateri umejo nemško in predstavijo nemško postavo v krajnski ljudstvu umljivi jezik. („Pravo“ — na levici.) Gospodje! morda bo kdo rekel: „to so uradniki povedali“; jez pa zastavim svojo besedo, da sem to sam na svoje ušesa slišal od županov na Štajarskem in Krajniskem. To vse je iz djanskega in službenega življenja posneto, in prosim Vas to dobro prevdariti, ako se v eno mer toži, da ministerstvo ta ali uni jezik v nemar pušča.

S vsem tem sem hotel le samo dotrditi, da sem praviloma (v principu) zastopljen z nasvetom poslanca Tomanana, ki ga je slavna zbornica tako iskreno podperala; pa tudi, da to je pravilo (načelo), kteremu zadostiti si vlada od nekdej po svoji dolžnosti in kolikor je moč prizadeva. Jez sam bom tedaj za ta nasvet glasoval. (Obširni „pravo-klici“.)

(Predlog Tomanov, kar naši braci že vedó, je obveljal.)

Originali iz domačega življenja.

Spisal Val. Zarnik.

Stara pomáhana glava.

(Konec.)

Pri vsem tem je pa Lojze iskren rodoljub, ki nikoli ne trpi, da bi se v njegovi družini pri „črnem jelenu“ nemškutarilo. — „Se ve — pravi večkrat — da neznam prav po „šrifti“, ker sem še po stari sistemi gimnazijo študiral pred letom 1848; al temu vkljub sem z dušo in telesom Slován, ne pa le slavista, ki samo po bukvah brba.“ To je večkrat rekel in dostavil: „Da bi se pa na stare dni na Metelčico spravil, pa ne gré; raje se za sedem semestrov na novo za kitajski ali žapaneški jezik vpišem!“

Ko je bil že šest let na vseučilišču, so ga Nemci in potem tudi njegovi rojaki začeli nazivati: „Bemoostes Haupt!“ Svojim rojakom pa je ojstro prepovedal, da ga naj nikdar noben po nemški ne kliče; če ga že hoče kdo počastiti, naj mu reče: „Stara pomáhana glava!“ Ta želja se mu je tudi spolnila, zakaj ostal je za zmiraj pomáhana glava.

Največa komedija je bila, ko je Lojze napravil glasoviti prevod znane nemške študentske pesmi:

„Ich bin der Fürst von Thoren“ itd.

Žalostno je gledal in poslušal, kako so si Slovenci to pivsko pesem prisvojili in kako so jo le vedno po nemški krožili. V srce ga je poptujevanje domačega duhá peklo, in sklenil jo je posloveniti. Neznano smo se veselili na večer, ko bo Lojze svoj prevod prinesel. Bil je polni kolegij pri „črnem jelenu“. Res jo Lojze izpod suknje na vmazanem papirčku izvleče. Bila je krasna prestava, v taki slovenščini, da bi se še rajnki Knobel v grobu veselja obračal, ko bi jo čul. Al ravno zavoljo tega ni bilo smehu ne konca ne kraja in še tisti večer so jo precej vsi tako znali, da je Lojze rodostno vpil: „Kar vsem bom dal: mit Auszeichnung angeeignet!“

Mislím, da bravcom vstrežem, ako jo tù v izvirnem tekstu povem, kako se glasi.

Eden tovaršev, ki je prvi pivec, na stolu na mizi sedi in poje:

Jez sem pervák vseh norcov,
In pijem le ga s korcov,
Vi drugi pa ste dans prišli
K moji veliki časti.

Vsi drugi tovarši stojé okoli njega, eden mu molí korec piva ali vina, drugi nabasano pipo, tretji pa prižgani fidibus. Vsi pa za odgovor pojó:

Gospod! gospod! Kaj se ti kaže!
Piva, vina vsake baže,

Tobaka in pa fidibus,
Ker fant vsak p'je špíritus.

Pivec na stolu za korec prime in zapoje:

Lovci vi, pripravte se!
Poduksejte vse meželjne! *)
Vi drugi pa suvajte v rog **)
Da se čuje na okrog!

Ko je spil, zapoje:

Kaj mi pomaga ta oblast?
Kaj mi pomaga pivska čast?
Voljno se je iznebim,
In jo J. J. prepustim.

Zdaj gré drug na mizo in se spet to ponavlja, da je prišlo pri vseh na okrog.

Ko je Lojze vidil, kako je njegov prevod popularen postal, mu je veselja srce bolj igralo, kakor da bi bil pri vseh fakultah za dohtarja promoviran.

Po vsem tem bi kdo utegnil uvrstiti Lojzeta med znane stare nemške študente, ki se posebno v Jeni, Tübingen-u, Heidelberg-u itd. nahajajo in ki zgolj s svojimi pripomočki za kratek čas tako dolgo študirajo. Pa pri njem je vse drugače bilo. Revež se celi trdi dan z učenjem malih otrok ukvarja in v začetku vsacega zimskega semestra za trdno sklène, o veliki noči veliki izpit opraviti. Če ga na poti srečaš in vprašaš: „No, Lojze, kdaj bo?“ „O veliki noči na vsako vižo, res je, res je, zdaj je zadnji čas — zadnji čas — se moram trdno poprijeti; sem si že celo omaro foliantov iz knjigarne nanesel.“

Po veliki noči ga vprašaš: „Lojze, kdaj bo?“ „Prihodnjega oktobra na vsako vižo!“

Al velika noč preide, oktober preide; semester za semestrom, leto za letom preteče — al Lojze je še zmiraj — stari Lojze in čedalje bolj obrašča šolski mah staro mu glavo.

Priporočilo novih knjig.

* Gospod C. A. Bakotić, gimnazijalni profesor na Reki, oklicuje novo natoroznansko knjigo, ki po slavni talijanski Cimaovi prestavljena pride v hrvaškem jeziku na svetlo pod naslovom: „Pojavi iz prirode za pouku prostoga naroda.“ Knjiga ta je visoko cenjena zavolj znanstvene tečnosti in popularnega sloga (pisave celó po domače). Celó delo pride v 4 zvezkih na svetlo (vsak zvezek po 4 pôle) in vsak zvezek veljá 40 nov. kr. Delo bo kmali natisnjeno; naj se tedaj podviza z naročilom do gosp. profesorja v Reko, kdor jo želí. Ker nam Slovencom takih knjig zeló zeló manjka, nam bo vrlo dobro došla.

* „Rodinná kronika, obrazkové listy nedělní k zábavě a poučení“, se imenuje nov nedeljsk časnik, ki za poduk in kratek čas s podobami (obrazki) izhaja v Pragi; vrednik mu je gosp. K. V. Hof, spisujejo ga slavnoznaní možaki Čehi; cena po pošti za četrť leta 1 gld. 45 kr., za pol leta 2 gold. 90 kr., za celo leto 5 gold. 80 kr. Prvi list, ki nam je došel, ima jako lepe stvari.

* „Cvetja iz domačih in tujih logov“, ki ga izdaja prof. Janežič v Celjovcu, je prišel 4. zvezek na svetlo. Obsega zvezek ta konec v listu našem že po veliki svoji vrednosti omenjenega Cegnarjevega prevoda „Vilelma Tella“ in pa začetek prevoda prekrasne narodne pripovedke „Babice“ — obrazi iz življenja na kmetih, ki jo je po česki spisala slavna Božena Nemcova in jo je poslovenil naš Cegnar. — Tako postaja Janežičeva zbirka res čedalje lepše cvetje iz ptujih in domačih logov.

* Bivši namestni profosor ljublj. gimnazije gospod P. žl. Radics začel je v zvezkih izdajati zgodovino kranjske dežele v nemškem jeziku pod naslovom „Geschichte von Krain“. Ein Handbuch von P. v. Radics. Laibach. Verlag von Joh. Giontini. Prišel je na svetlo dosihmal 1.

*) V nemškem pomenu: „Philister“.

**) Nemški tekst je: „Ihr andern aber stösst ins Horn“